ISSN 2806-2841

Eesti Looduskaitse Seltsi

infokiri nr 4/2026

SEPTEMBER 2026

„Peegeldused looduses“. Liisa Ruuben, 12a, Kunda Ühisgümnaasium

Teemad infokirjas

- ELKS-i auliige Leo Filippov
- Kokkutulek Saaremaal
- Eesti looduse päev Ebaveres
- Tallinna deklaratsiooni lugu
- Siil rahvapärimustes
- Suveüritusi ELKS-i Virumaa osakondades
- Õppereis Soomaale
- Jaan Eilarti mälestustamm
- Tartu osakonna eriline sügisene reis
- Tartu osakond talgutel
- Kitzbergi nimelise osakonna reis Raplamaale
- Kitzbergi nimelise osakonna reis Põhja-Saksamaale
- Konverentsi kutse

Eesti Looduskaitse Seltsi auliige Leo Filippov

Leo Filippov on enam kui poole sajandi jooksul ühendanud praktilise looduskaitse, metsanduse, loodushariduse, pärandkultuuri hoidmise ja kogukondliku tegevuse.
Tema pühendumus on oluliselt rikastanud Saaremaa ja kogu Eesti looduskaitset ning kandnud edasi Eesti Looduskaitse Seltsi põhiväärtusi – looduse, kultuuripärandi ja inimese kooskõla.
Talle on omistatud 2006. aastal Valgetähe IV klassi teenetemärk ning 2025. aastal Eesti hõbedane looduskaitsemärk.
Palju õnne!

Leo Filippov.
Fotod: Raul Savimaa

Eesti Looduskaitse Seltsi festival-konverents „Saaremaa loodus ja kultuur: pärand, taastamine ja tulevik. Eesti Looduskaitse Selts 60 ja Saaremaa looduskaitse 116“

Reet Kristian, ELKS-i tegevjuht

Suvine seltsiliikmete kokkutulek toimus Saaremaal Suure Töllu Puhkekülas 17.–19. juulil 2026. Kaugemalt tulijaile näitas 17. juuli õhtul pilte ja rääkis lugusid Hillar Lipp.

Konverentsi teema oli „Saaremaa loodus ja kultuur: pärand, taastamine ja tulevik. Eesti Looduskaitse Selts 60 ja Saaremaa looduskaitse 116“.
Konverentsi avas Kalev Sepp, ELKS-i juhatuse esimees ja Eesti Maaülikooli professor.
Saaremaapoolsed tervitused ja mõtted lausus Koit Voojärv, Saaremaa vallavolikogu esimees. Liina Tabri, Tallinna Tehnikaülikooli Kuressaare kolledži lektor tutvustas Lääne-Eesti saarte biosfääriala, mis on ainus UNESCO biosfääriala Eestis. Looduskaitse on ajas muutunud. Liikide kaitsest on saanud elupaikade ja maastike kaitse ning tänaseks sotsiaal-ökoloogiliste süsteemide kaitse. See ühendab looduse, kultuuri ja kogukonnad ning toimib läbi (kodaniku)hariduse, teaduse ja koostöö, hoides ümbritsevat loodus- ja kultuurikeskkonda. Biosfääri kaitseala on koht, kus õpitakse hoidma inimese ja looduse vahelist suhet.

Eesti Looduskaitse Seltsi kuuest aastakümnest, 1966–2026, rääkis Looduskaitse Seltsi esimees Kalev Sepp. Üks mõte tema ettekandest: „Seltsi suurim pärand on uus mõtteviis – arusaam, et loodus, kultuuripärand, maastik, haridus ja kodanikuühiskond moodustavad ühtse terviku**.** Sellest on kujunenud Eesti looduskaitse eripära ja see mõtteviis on kujundanud ka rahvusvahelist looduskaitset“.

Looduse taastamise valdkonna arengutest rääkis Mart Kiis, Kliimaministeeriumi looduskaitse strateegia valdkonna juht. Eesmärk on koostada mõistlik ja teostatav looduse taastamise kava, mille pikaajaline siht on liikuda Eesti looduse hea seisundi saavutamiseni. Oluline on selgitustöö, kõigi osapoolte, sh kohalike omavalitsuste ja kogukondade kaasamine ja roll taastamistööde kavandamisel ning elluviimisel.

Kokkutulek Suures Töllus. Foto: Raul Savimaa

Esineb Meite Moodi. Foto: Raul Savimaa

Loopealsed on pärandkooslused ehk põlised inimtekkelised kooslused, kus inimmõju on piirdunud karjatamise või niitmisega. Neid koosluseid tutvustas Triin Reitalu, Tartu Ülikooli ajaloolise taimeökoloogia kaasprofessor. Loopealsete liigirikkus on märkimisväärne. Alvarite taastamine ja säilitamine aitab kaasa avatud alade liikide säilimisele. Taastamistööde õnnestumiseks on tähtis hea koostöö majandajate ja kohaliku kogukonnaga.

Mullast ja mulladirektiivist rääkis Maaelu Teadmuskeskuse mullastiku valdkonna nõunik Priit Penu. Mõned faktid tema ettekandest:

- Muld on taastumatu ressurss, mis pakub elutähtsaid ökosüsteemiteenuseid, nagu toidutootmine, vee filtreerimine ja süsiniku talletamine;
- Hinnanguliselt on 60–70% ELi muldadest degradeerunud, mis tekitab igal aastal kümneid miljardeid eurosid majanduslikku kahju;
- Muld on maismaa suurim süsinikureservuaar. Võrreldes atmosfääriga sisaldab muld kolm korda rohkem süsinikku;
- Muld on koduks kuni 59% elurikkusest ja pea kolmandikule kõigist maismaaliikidest. Eesti mullaseadus, mille väljatöötamisega tegeletakse, peaks vastu võetama 2028. aastal.

Tiina Talvi, Viidumäe Looduskeskuse ja Tallinna Reaalkooli õpetaja, rääkis teemal „Keskkonnaharidus: looduse märkamisest looduse hoidmiseni“. Bioloogia õpetamise metoodika on ajas muutunud. Tänapäeval on kasutada digitahvlid, animatsioonid jne. Kuid see ei asenda looduses õppimise kogemust, oma käega katsumist, nuusutamist jne. Tähtis on liikide tundmine. Hea, kui laps tunneb ka ühte liiki ja tema vajadusi! Tundmine viib märkamiseni ja sealt edasi hoidmiseni. Viimased aastad on keskkonnahariduses olnud keerulised. Hariduses on tähtis järjepidevus. Viidumäe looduskeskus aitab seda järjepidevust hoida.

Konverentsi viimane ettekanne oli 86-aastase kirjaniku Ülo Tuuliku muhe mõtisklus elust ja humoorikatest, kuid samal ajal tõsistest lugudest, mis panid kuulajad mitmel korral südamest naerma. Ega elu vist saagi alati väga tõsiselt võtta? Oma vanusele viitas ta ise kohe jutu alguses.

Konverentsi kõige pidulikum hetk oli kahtlemata Leo Filippovile Eesti Looduskaitse Seltsi auliikme aukirja ning meene üleandmine. Palju õnne!

Pärastlõunased õppeekskursioonid viisid osalejad Tagamõisa poolsaarele, Sõrvemaale, Viidumäele, Pöide kanti ja Kuressaare ümbruse loodus- ja kultuuriradadele. Aitäh giididele.

Õhtu algas tänamisega ja pärjad pandi pähe. Aitäh, Reet Viira ja Seltsi Saaremaa osakond, Anne Nurgamaa ja Raul Savimaa, kes panid kokku konverentsi! Suur tänu peavarju ja maitsva toidu eest Suure Töllu Puhkekeskuse perele.

Kalev Sepp pärjaga.
Foto: Reet Kristian

Meeleolukas õhtu jätkus laulu ja tantsuga. Regilaule laulsid ja tantsisid Sõrve naiste regilaulurühm Ammuker (sõrve keeles vikerkaar). Rahvalikke laule laulsid-tantsisid rahvamuusikaansambli Meite Moodi liikmed. Õhtu lõpetas Kairit & Toomas Duo mõnusate lugudega Eesti ja maailma muusikast.

Pühapäeval, 19. juuli hommikul koguneti Suure Töllu Puhkekeskuse haljasalale istutatud tamme juurde. Puu istutamine on kokkutulekute pikaajaline traditsioon. Tammele kirjutas loitsu seltsi pikaaegne liige, kirjanik ja kunstnik Enda Naaber. Loitsu luges ette Leo Filippov, värske ELKS-i auliige.

LOITS

Kasva, tammekene tugevaks
Suure Tõllu puuks!
Oled meite saare lihast, luust.
Kasva, tammekene kõrgustesse valla
suure sooja suve taeva alla!

Sinu ase on nagu koduvärav,
ikka avali ja särav.
Sinu uhkus õitseb loitsutules,
nii on määrand Saatus Sulle.

Kasva tammekene, inimeste rõõmuks,
allikana nagu meelesõõmuks!
Väärikas Sul olgu tee, Su rada
õnnistatud pühadusest jutustada!

Enda Naaber
14. juulil 2026
Saaremaa Südamekodus Upal

Tammekene. Foto: Hille Jääger

Helmut Hallemaa tamme kastmas. Foto erakogust.

Loodame, et head mõtted ja soovid aitavad tammel suureks ning kaharaks puuks sirguda.

Hoogu kasvamiseks andsid ka kokkutulekul osalenud noored: Penelope Meilbaum, Mihkel Tammekivi, Raiden Kalju ja Raul Randveer.

Kiiresti istuti bussidesse ja autodesse, moodustus traditsiooniline rivi, et minna õppeekskursioonile „Maalinnast maalinna“. Esimene peatus oli Kaarma maalinnas, mis on silmapaistev muinasaegne linnamägi. Edasi vurati Kuigu keldrite juurde. Teadaolevalt pole teist sellist ühele dolomiidimeistrite talule kuulunud kobarkeldrit. Dolomiidist keldrid rajati talu maakeldriteks ajavahemikul 1885–1922. Keldrikompleks on säilinud 1930. aastateks väljakujunenud mahus – kaheksa maakeldrit või keldrivaret.
Järgmine peatus oli Panga ehk Mustjala pank, mis on Saaremaa ja Muhu põhjaranniku pankadest kõrgeim – 21,3 m. Panga pikkus on umbes 3 km. Osalejad said jalutada, imetleda kauneid vaateid ja tunda rõõmu suvest. Taas bussidesse-autodesse. Tee äärde jäi kaitsealune Rämmi tamm.

Järgmine peatus oli EELK Jaani kiriku juures Jaani külas. Kuna kirik asub teest pisut eemal puude vahel ja ei ole väga suur, siis tavaliselt sõidetakse sellest lihtsalt mööda. Samas on kirik üks väheseid barokseid maakirikuid Eestis. Pidalitõbiste varjupaik, tõenäoliselt koos kabeliga, asutati siia juba Saksa Ordu ajal (13.–16. saj.). Paekivist kirik ehitati 18. sajandi algupoolel. Kirikus on orel. Kiriku tegevust ja arhitektuuri tutvustasid pastor Veiko Vihuri ning Elva koguduse õpetaja ja Looduskaitse Seltsi liige Vallo Ehasalu.
Viimane peatus ja kokkutuleku lõpetamine toimusid Maasi maalinnas, mida tuntakse ka Maasi ordulinnuse ehk Maasilinna nime all. Mereäärne kants rajati Liivi ordu käsul 1345. aastal kohe pärast Jüriöö ülestõusu verist mahasurumist. Kompleks on olnud varemetes 1576. aastast, kui Taani kuningas Frederik II andis käsu kompleks õhku lasta.
Kokkutuleku lõpusõnad laususid Kalev Sepp ja Reet Viira.
Festival-konverentsi „Saaremaa loodus ja kultuur: pärand, taastamine ja tulevik. Eesti Looduskaitse Selts 60 ja Saaremaa looduskaitse 116“ läbiviimist toetas Keskkonnainvesteeringute Keskus ELKS-i tegevustoetuse projektist.

Suure Töllu puhkeküla värav. Foto: Erika Kruup

Eesti looduse päev Ebaveres

Tiit Uus

Laupäeval, 15. augustil 2026, algusega kell 13.00 toimus Ebavere mäel lauluplatsil Eesti Looduskaitse Seltsi ja Kliimaministeeriumi korraldatud Eesti looduse päev, mis keskendus Pandivere teemale.

Tervitussõnad ütles Väike-Maarja vallavanem Indrek Kesküla.

Väike-Maarja vallavanem Indrek Kesküla

Avaettekandega esines Kliimaministeeriumi elurikkuse kaitse osakonna nõunik Hanno Zingel, kes rääkis Virumaa voolavatest vetest ja nende seisundist. Ettekanne käsitles Pandivere piirkonda kui mitmete jõgede lätteala.

Eesti Geoloogiateenistuse hüdrogeoloogia- ja keskkonnageoloogia osakonna juhataja Andres Marandi pidas väga huvitava ettekande Pandivere põhjavee olukorrast. Ta käsitles eeskätt nitraadireostust, mis on otseselt seotud põllumajandusliku tegevusega, rõhutades: „Me ei riku üksnes põhjavett, vaid otse meie enda elukeskkonda.“

Kristel Vilbaste

Kristel Vilbaste esines emotsionaalse ettekandega allikatest, öeldes, et allikates on algus, selgus ja valgus. Ta meenutas, et allikaid pidasid pühaks ka meie kauged esivanemad. Ka Ebavere mäel on olnud allikaid ning muinaseestlaste pühapaiku ja pühakujusid.

Geoloog Kalle Suuroja

Geoloog, Eesti Geoloogiateenistuse geoinformaatika osakonna vanemteadur Kalle Suuroja rääkis fosforiidi perspektiividest Virumaal. Ta märkis, et fosforiiditeema on olnud aktuaalne juba üle kolmekümne aasta – peetud on ära isegi „fosforiidisõda“, kuid nüüd on saabunud omamoodi „fosforiidirahu“.

Päev kulges haruldaselt sujuvalt. Ettekanded olid sisukad ja neid esitasid oma ala hästi tundvad inimesed. Vahepaladena esines kaunite muusikapaladega Väike-Maarja kapell Sirili. Arvuka kuulajaskonna moodustasid loodusesõbrad üle Eesti. Ebavere lauluväljakut ümbritsev vahelduva maastiku ja metsaga nõlv lõi sündmusele kauni loodusliku fooni.

Väike-Maarja kapell Sirili

Sära lisas seegi, et kohal oli Pandivere Paekuningriigi Allikate Allikal valitseja, paevana Rein Einasto, kes tutvustas oma äsja ilmunud raamatu „Kivis on elu ja mõtiskelu. Riimitud read" täiendatud kordustrükki. Paevana jäi päevaga väga rahule.

Tamsalu Muuseumi Sõprade Seltsi esindasid lisaks paevanale Hanno Tamm ja Tiit Uus.

Päev oli erakordselt huvitav ja meeldejääv. Tänu kuulub korraldajatele ning ka ilmataadile – ilm oli soe ja ilus.

TTK emeriitprofessor Rein Einasto ja ajaloolane Hanno Tamm. Fotod: Tiit Uus

Paevana Rein Einasto ja V-Maarja kirik

Tallinna deklaratsiooni lugu

Arvo Iital, ELKS-i liige

Juuni alguses möödus 43 aastat Tallinnas toimunud Rahvusvahelise Looduskaitseliidu (IUCN) Ida-Euroopa keskkonnahariduse komitee istungist ja samaaegsest sümpoosionist, kus võeti vastu Tallinna deklaratsioon „Looduse ja kunstide ühtsus rahu nimel maailmas". See ametlik avaldus kutsub üles kasutama erinevaid kunste looduskaitsealaseks teavitus- ja haridustööks. Lehekülje pikkune deklaratsioon sisaldab viit peamist soovitust:

1. Loodussoodumuste arendamine ja looduskaitse emotsionaalsemaks muutmine erinevate kunstide kaasatõmbamise kaudu.
2. Esteetiliste vahendite kasutamine loodustunnetuslikus kasvatus- ja haridustöös.
3. Kunstigaleriide loomine ja näituste, muusikaürituste, luuleõhtute ja muu sellise korraldamine.
4. Mitte vastandada, vaid püüda ühildada inimese loodud esteetilist keskkonda ja loodust.
5. Korraldada Tallinnas iga kolme aasta tagant rahvusvahelisi kunstinäitusi „Inimene ja loodus".

Soovituste loetelu kattub ELKS-i üldise sihiga ja ühe peamise tegevussuunaga.

Kuna töötasin 1980. aastate alguses ELKS-is, olin deklaratsiooni vastuvõtmiseni viivate toimingutega mõnevõrra kursis. Siiski on palju ununenud või on karta, et mäletan valesti. Õnneks koostas Tallinna Ülikooli tudeng Anna Helena Liiv 2024. aastal magistritöö Tallinna deklaratsiooni vastuvõtmisest ja ka selle hilisemast kajastamisest Eestis ja mujal (Tallinna deklaratsioon. Eesti Looduskaitse Seltsi tegevus hilisel nõukogude perioodil). Magistritöö juhendajaks oli prof Linda Kaljundi ja ka minul oli võimalus konsultandina mõnevõrra panustada. Töö teeb väärtuslikuks suure hulga Eesti Rahvusarhiivi fondis ERA.5651 talletatud sümpoosioni säilikute ja sümpoosioni kausta ning muude materjalide läbitöötamine. Anna Helena Liivi magistritöös on välja toodud keskkonnahariduse komitee istungi ja sümpoosioni korraldamisega seotud kirjavahetus nõusolekute saamiseks nii Eestist kui Moskvast, busside rentimiseks, majutuskohtade, koosolekute ja näituste eksponeerimiseks vajalike ruumide broneerimiseks jm.

Kuna Jaan Eilart oli alates 1978. aastast IUCN-i Ida-Euroopa keskkonnahariduse komitee esimees, korraldati 1983. aasta mai lõpust juuni alguseni Tallinnas selle komitee istung. Otsus korraldada istung Tallinnas sündis aasta varem toimunud komitee koosolekul Krkonoše rahvuspargis Tšehhoslovakkias, kus Eilart ka osales. Ilmselt pärast eelnevaid läbirääkimisi Eilartiga tegid Soome esindajad ettepaneku ühildada komitee istungiga Eestis ka seminar teemal „Kunst kui looduskaitse hariduse vahend". Seltsi juhatus nõustus ettepanekuga ja alustas vajalike ettevalmistustega. ELKS-i 1983. aasta tööplaani lisati punkt „Kaasabi rahvusvahelise seminari „Kujutav kunst ja fotograafia looduskaitsehariduse vahendina" korraldamisel aasta teises kvartalis". Vastutavate täitjatena loetleti Jaan Eilart, Arvo Iital, Arnold Rüütel, Tallinna linnapea Albert Norak ja Kirovi kalurikolhoosi aseesimees Kalju Helisalu.

Seltsi esimees Arnold Rüütel kooskõlastas ürituse toimumise NSV Liidu Põllumajandusministeeriumiga ning Riikliku Teaduse ja Tehnika Komiteega, samuti Eesti kõrgemate parteiorganitega. Metsamajanduse ja looduskaitse minister Heino Teder panustas soodsa otsuse saamisel Ministrite Nõukogus.

Ida-Euroopa komitee istungi ja seminari eelarve nägi ette kulude katmist erinevatest allikatest: Kunstifond 500 rubla näituste kujundamiseks ja Kunstnike Liit 600 rubla, samuti näituste

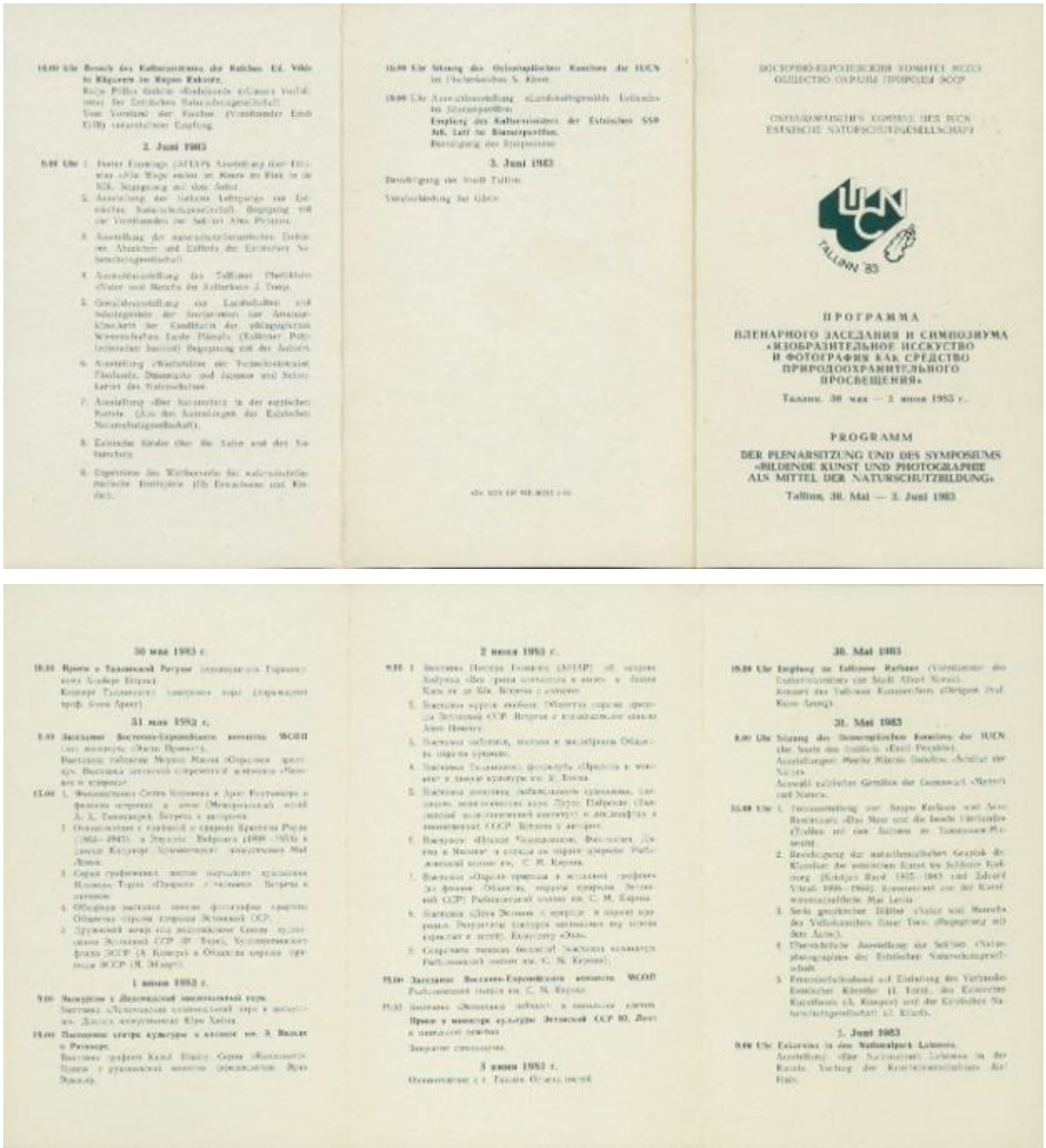

ПРОГРАММА
ПЛЕНАРНОГО ЗАСЕДАНИЯ И СИМПОЗИУМА
«ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО
И ФОТОГРАФИЯ КАК СРЕДСТВО
ПРИРОДООХРАНИТЕЛЬНОГО
ПРОСВЕЩЕНИЯ»

PROGRAMM
DER PLENARSITZUNG UND DES SYMPOSIUMS
«BILDENDE KUNST UND PHOTOGRAPHIE
ALS MITTEL DER NATURSCHUTZBILDUNG»

IUCN-i Ida-Euroopa keskkonnahariduse komitee istungi ja sümpoosioni „Kujutav kunst ja fotograafia looduskaitse-hariduse vahendina“ saksa- ja venekeelne kava.

kujundamiseks ning nende transpordiks. Tallinna linn 900 rubla külaliste ööbimiskulude katteks ning

Looduskaitse Selts 2200 rubla ööbimiskulude ning osalisest toitlustamisest tulenevate kulude katteks.

Ida-Euroopa komitee istungid leidsid aset 31. mail ja 2. juunil, vastavalt Projekteerijate Maja saalis Tallinnas ja Kirovi kalurikolhoosis Viimsis. Osalejad tulid Tšehhoslovakkiast, Poolast, Ida-Saksamaalt, Ungarist, Eestist ning IUCN-i peakontorit esindas looduskaitse spetsialist Naseeb Dajani. Komitee töökeeled olid vene keel ja saksa keel. Nii on ka istungi ja sümpoosioni kutse ja päevakava nendes keeltes.

Komitee liikmed külastasid ka valdavalt selle ürituse raames avatud näitusi ning osalesid paralleelselt toimunud rahvusvahelisel sümpoosionil „Kujutav kunst ja fotograafia looduskaitsehariduse vahendina". Sümpoosionil osalejate seas oli lisaks Ida-Euroopa komitee istungil osalejatele ka esindajaid Soomest, Lääne-Saksamaalt ja muidugi Eestist.

IUCN-i Ida-Euroopa keskkonnahariduse komitee istung Kirovi kalurikolhoosis 2. juunil 1983. Seisab Jan Čeřovský, tema kõrval juhatab istungit Jaan Eilart. Foto: Jaan Künnap

Sümpoosioni käigus tutvuti Eduard Wiiralti, Kristjan Raua ja Ilmar Torni loodusgraafikaga; Kaljo Põllu „Kodalaste" graafikaseeriaga; Looduskaitse Seltsi Eesti kunsti, loodusfotode eksliibriste ja loodusteemaliste embleemide koguga; Peeter Toominga fotonäitusega „Kõik rajad lõpevad meres"; Merike Männi gobeläänidega; seltsi ikebanaringi aruandenäitusega; Tallinna Fotoklubi näitusega „Loodus ja inimene"; Luule Piirsalu maalinäitusega kaitsealadest; Tšehhoslovakkia, Soome, Taani ja Jaapani looduskaitseplakatitega; samuti kuulati teemakohaseid ettekandeid. Kuna Soome tippfotograafid Seppo Keränen ja Arno Rautavaara ei saanud sümpoosionil osaleda ja saabusid Tallinnasse varem, avati nende loodusfoto näitus A. H. Tammsaare muuseumis juba 28. aprillil.

Ida-Euroopa komitee istungite ja rahvusvahelise sümpoosioni käigus lepiti kokku ühises avalduses oma seisukohtade teadaandmiseks kaunite kunstide (muusika, kirjandus, kunst jm) olulisusest inimeste loodushoiu soodumuse toetamisel. Nii võeti vastu ja allkirjastati Tallinna deklaratsioon, mis kutsub üles kasutama erinevaid kunste looduskaitsealaseks teavitus- ja haridustööks.

1985. aastal valmis Urmas Ploompuu graafiline leht eestikeelse deklaratsiooni tekstiga. Hiljem valmisid ka vene- ja ingliskeelsed versioonid.

Teksti koostas Jaan Eilart. Tõenäoliselt toetasid teda deklaratsiooni formaadi osas IUCN-i sekretariaadi kogemusega komitee liige, hilisem IUCN-i auliige Jan Čeřovský ja võimalik, et ka IUCN-i peakontorit esindanud Naseeb Dajani. Alla kirjutasid komitee volitusel veel Jaan Eilart, Günter Hoffmann, Enikö Szalay-Marszo, Tadeusz Szczesny, František Povolny ja Arvo Iital. Tõlke inglise keelde tegi Tartu Ülikooli raamatukogus töötanud Naresh Mody.

Rahvusvahelise ürituse korraldamine oli 1980. aastate algul veel üsna keeruline ning vajas rohkelt lube, kooskõlastusi, äraräkimisi jne. Ka deklaratsiooni sõnastus pidi olema ideoloogiliselt sobiv, lisades nt loosungliku „rahu nimel“.

Tallinna deklaratsioonis sõnastatud lähenemine looduskaitsele ning inimese ja looduse suhtele oli – ja ehk on ka praegu – paljudele rahvastele üsna uudne. ELKS-i tegevus on samas olnud alati kantud nii looduse kui kultuuripärandi väärtustamise ja hoidmise aatest, mis väljendub ka seltsi põhikirjas sõnastatud põhimõttes (*Selts käsitleb loodushoidu rahvuskultuuri loomuliku osana ning väärtustab looduse ja kaunite kunstide kooskõla*). Peamised lähtekohad esitas Jaan Eilart oma inimese, ökosüsteemi ja kultuuri suhete põhjalikus käsitluses juba 1976. aastal. Seega olid 1983. aasta Tallinna deklaratsioon ja rahvusvahelise sümpoosioni teema loogiline jätk suundumustele, mis said alguse juba palju aastaid varem. Kunsti- ja raamatukogu omav selts aitas korraldada filmi- ja luulevõistlusi, kunsti, ikebana, eksliibrise ja plakatite näitusi ning tunnustas Eesti kultuuri edasikandjaid, pakkudes seeläbi väljundit Eesti looduse ja kultuuripärandi säilimisest ja edenemisest hoolivale teadus- ja kultuurieliidile.

IUCN-i Ida-Euroopa keskkonnahariduse komitee istung Kirovi kalurikolhoosis 2. juunil 1983. Jaan Eilart ja Naseeb Dajani. Foto: Jaan Künnap

ELKS-i veebilehel on Andres Tõnissoni koostatud kokkuvõtlik ülevaade Tallinna deklaratsioonist.

Siil – aasta loom 2026 – rahvapärimustes

Anne Nurgamaa, ELKS-i juhatuse liige

Eesti Terioloogia Selts kuulutas koostöös partneritega 2026. aasta loomaks siili.

Selle omapärase looma kohta on Eesti Kirjandusmuuseumi Rahvaluule Arhiivis mitmeid üleskirjutusi. Üks osa neist on mõistatused.

Üldlevinud on mõistatus: „Hall kera, okkaid täis?" või „Okkaline kui ohakas, ümmargune kui kera?". Põhiliselt keskenduvadki mõistatused siili välimusele. „Üks saks ja sada nõela?" (Pärnu-Jaagupi, 1896); „Madala jalga, terava karva, saba ei ole, nokka neetu, ise laulab popp-popp-popp" (Vaivara, 1936); „Nina nirsis, karvad kärsis, jalad all kui murakalehed?" (Kolga-Jaani, 1926); „Põrsas põnjas, ise üsna nõeljas, metsas lepapuu tüika pääl?" (Paistu, 1888) jne.

Muinasjuttudes on siil nutikas ning võidab võidujooksus temast kiiremat jänestki.

„Ükskord siil ja jänes joosnd võidu kardulite sees. Jänes joosnd ikka ühes vaos ja siil teises. Eks siil võtnd abikaasa appi, pand ta teise vao otsa. Hakand kahekesi joosma.

Naine juba üidnud teisest otsast:

„Ma siin!"

Jänes alles poole tee peal.

Hakand tagasi minema. Siil jäänd isi teise vao otsa, põle vällä joosndki, juba üidnd:

„Ma siin!"

Sedamoodi jänes joosnd enese moka lõhki" (Lääne-Nigula, 1937).

August Jakobsoni muinasjutus aga oli jänes oma võidus nii kindel, et jäi murule magama. Jänese magamise ajal vahetasid siilid kohad ja siil tuli võitjaks.

Eesti rahvapärimuses ongi siil tarkuse, intelligentsuse, kaitse ja õnne sümbol. Ka väljend „siililegi selge" viitas algselt siili erakordsele nutikusele ja terasusele.

Siilil on mitmeid rahvapäraseid nimetusi.

„Okaskera" iseloomustab siili peamist kaitseviisi – hädaohu korral kerra tõmbumist.

Murretes ja vanades tekstides on teda kutsutud ka okasloomaks, turtsujaks, siiliseaks, siilipobiks, siilikotiks ja välimuse järgi ka metsseaks.

Rahvapärimuses arvatakse veel, et „Siilisi olevat kahte tõugu. Ühedel olevat seapea ja jalad, need olevat seasiilid. Teistel olevat pea ja jalad, mis sarnanevat koera jalgadele ja peale, need olevat koerasiilid“ (Karja, 1938).

Paljude pärimuste järgi saanud siil oma okkalise kasuka Kalevipojalt.

Näiteks 1937. aastal Iisaku kihelkonnast üleskirjutatud pärimuses sattunud Kalevipoeg puhkehetkel alasti siiliga kokku ja kinkinud talle kehakatteks oma kasukasiilu.

„Kalevipoeg kannud laudu ja pand nied maha, jäänd puhkama. Nähnud siili ja kutsund: „Kuule, tule siie juttu ajama.“ Siil põõsa tagast: „Ei julge, õlen alasti.“ Kalevipoeg tõmmand siilu oma kasukast ja visand siilile: „Säh, pane selga!“ (Iisaku, 1937).

Siil. Foto: Anne-Ly Feršel

Laiemalt on tuntud rahvajutud, kus siil sai oma kasuka Kalevi-pojalt tänutäheks targa nõu eest. Väike-Maarjast üleskirjutatud jutu järgi toimunud see Sirtsu soos, kus Kalevipoeg Vana-paganaga „maid jagas”.

„Mitu tosinat lauda peksis Kalevipoeg lapiti Vanapagana selga puruks. Võidulootust ei olnud tunda.

Kalevipoeg näeb siili ja ütleb: „Tule sagi mulle appi!” Siil vastab: „Ma olen alasti, ei või tulla, aga löö servi lauda!” Kalevipoeg hakkas servi lauda Vanapaganat paugutama ja võit oli varsti Kalevipoja käes, lauad ei läinud enam puruks. Kalevipoeg lõikas oma kuuehõlma küllest tüki ära ja pani selle siili ümber katteks ja tänutäheks hea nõu eest. Sellepärast ongi siilil praegu niisugune karv, et see Kalevipoja kuuehõlma tükk on” (Väike-Maarja, 1961).

Kurjad vaimud piavad siili koa sest aast kartma, kui Kalevipoeg siilile oma kasukasiilu katteks andis. Ja nõia hammas ei hakka koa sest aast siili peale (Koeru, 1892).

Esineb ka pärimus, kus nõuandjaks olnud rott, kellele Kalevipoeg tänutäheks puistanud peale kuuseokkaid ja nii sündinudki siil.

„Kalevipoeg, Eestimaa hiidlik kangelane, läks, raske lauakoorem õlal, oma teed, kui temale ootamatult hall, tugev ja pahatahtlik metsavaim vastu tuli ja mõlemad laskusid kibedasse

käsikähmu, kus anti tugevaid lööke. Kalevipoeg võitles pikka aega tagajärjetult koletisega, kasutades seejuures oma lauakoormat relvana, aga sõgedal kombel lõi lapiti laudadega, et ta oma vastasele vähe kahju tegi. Korraga kuulis ta oma ligidalt põõsastikust häält, mis temale sosistas: „Oh kohmamatu! Löö ometi terava servaga!" Kohe järgis ta nähtamatu tarka nõu, löögid mõjusid ja varsti oli vaenlane võidetud. Võitja hüüdis siis oma nõuandjale: „Kes sa oled?" Vastus kõlas: „Olen rott." Kalevipoeg ütles: „Siis tule ja soovi endale minult mingit kingitust oma hea nõu eest." Ja väike loom vastas: „Ma olen täiesti alasti, pole mul mingit katet, pole mingit kaitset kotkaste, öökullide ega muude metsloomade eest." Siis kummardus Kalevipoeg maha, haaras peotäie kuuseokkaid ja viskas alasti olendile. Ja ennäe, toreda okaskasukaga kaetud oli tark olend väikese siili kujul esile kerkinud ja tal ei olnud põhjust kauem häbeneda ega karta" (Revalscher Kalender, 1869).

Kolmanda variandi järgi tegi siil konnale liiga ja too needis teda: „Sa pead eluaeg nõelte sees olema" (Tallinn < Valjala, 1942).

Siili kohtamine teekonnal tähendas õnne.

„Kui siil vastu tuleb, tähendab see õnne. Kui ta aga põõsas viibib ja nägija temast mööda läheb, siis on õnn kahtlane" (Tartu, 1928).

„Läheb siil sinu ees, läheb ka õnn sinu ees. Tuleb tema sulle vastu, tuleb ka õnn sulle vastu. Läheb siil üle sinu tee, läheb ka õnn üle tee" (Keila, 1939).

Karulas öeldi: „Kus siil, seal õnnelik kodu" (Karula, 1973).

Usuti, et majapidamise lähedal elav siil hoiab maod eemal (Pühalepa, 1889) ja toob karjaõnne (Jõhvi, 1960).

Öise eluviisiga siili seostati sageli saladuste maailmaga ning talle on omistatud mitmeid üleloomulikke võimeid. Ta omavat näiteks oskust tuld kustutada.

„Kui mõnes metsas tuli põlema on jäänud, siis siil kanda oksad tule ümber laiali, et tuli ei saaks laiali minna" (Viljandi, 1938).

Tema abiga võidi hankida ka imevahendi, mis kõik lukud lahti teeb.

„Mine metsa ja valva kui siil juhtub sinust mööda minema. Siis tõmba see okas, mis siili nina peal on ära, pista omale sõrme sisse. Kui sa selle sõrme nüüd luku peale paned, siis läheb lukk lahti" (Vigala, 1889).

Samuti võis saada sellise jõu, millega sai kõik rauduksed maha lüüa.

„Siilil on seitse poega. Kes siili pesa leiab, peab pesale pulgad ümber lööma, kui siil kodunt ära on. Siil läheb tagasi ja toob rohu. Kui ikke lööb, siis kargab pulk kohe maa seest välja. Siis peab siili käest rohu ära võtama ja kui pahema pihu päka sisse panna, siis võib sellega keik rauduksed mahja lüia. Seda rohtu muud keski ei tunne, kui siil üksipäini" (Haljala, 1917).

Siili okkad talismanina kaitsvat kandjat nõiduse, haiguste ja kurja silma eest.

Siili okastel arvati olevat ka tugev tervendav vägi. Näiteks „valutavat hammast tuli torkida siili okkaga, et valu kaoks“ (Jõhvi, 1889).

Usuti, et siili abiga saab ennetada teisigi tõbesid ja neid isegi ravida. Näiteks kui „enne Jüripäeva kolm korda vastukse siili silitada, siis ei pea kääd suvel higistama” (Ambla, 1896). Aga „kui inime on nõiduse läbi rumalaks tehtud, siis võetud siili verd ja antud selle rumala inimesele sisse. Siis on see inimene jälle targaks jäänd ja abi saand” (Koeru, 1892).

Siil võis aidata isegi joomarluse vastu.

„Joodikule anda viina koos siilipissuga, siis ei tahtnud mees edaspidi enam üldse viina. Seda tuli teha salaja. Siil pandi nõusse kinni, piim ette, seal ta jõi ja pissus ja see pissu kogutigi viina jauks” (Põltsamaa, 1983).

Aitas ka, kui pandi „kärnkonna tuhka ja siili rasva viina sisse“ (Simuna, 1928).

Uskumuse kohaselt tõi siiliokas või siil ise abieluvoodisse panduna perre lasteõnne.

„Kui naine on sigimata, siis pidada selle vastu abi tooma see, kui metsast tuuakse siil ja pannakse abielusängi” (Tallinn, 1928).

Siil aitas ka nõiduse vastu.

„Kui kullid ehk koer on siili ära murd ja ära söönd ja naha järele jätt, siis võta siili nahk, mis metsas maas oli ja löö see nahk naeltega ühe laua peale kinni ja kammi siis selle siili nahaga hobused üleni ära. Siis ei tule luupaine hooste selga tallama ega hakka hobused endid nühkima ega närima. Ja nõiad ei saa ka hooste selga täia panna. Ka paha silm ei pea hooste peale hakkama. Aga kui sa ise siili ära tapad ja naha ära võtad ja kammid selle nahaga hobuseid, siis hakkavad hobused kohe ikalduma” (Koeru, 1892).

Samas tuli arvestada, et „ei tohi siili peksta ega piinata. Kui teed, kasvab sulle siil sisse ehk südamele kasvavad siili okkad peale” (Harjumaa, 1941).

Siilide käitumise järgi ennustati ka ilma. Tarvastus (1892) arvati, et „kui suur siil jookseb, tuleb vihma.” Märgati, et „kui siil vara talveunne jääb ja omale palju lehti ümber kerib, tuleb külm talv” (Kose, 2018), kui aga „siil sügisel hilja väljas kolab – ei siis tule veel niipea talve” (Märjamaa, 1955).

Seega on siilil olnud rahvapärimuses vastandlikud rollid, olles korraga nii õnnetooja kui ka nõidusega seotud elukas. Temaga kohtumine tähendas õnne, kuid hoiduda tuli temaga pahuksisse minemisest. See võis kaasa tuua õnnetuse.

Suveüritusi ELKS-i Virumaa osakondades

Alutaguse

Anne Nurgamaa, ELKS-i juhatuse liige

4. juulil korraldasid ELKS-i Alutaguse osakond ja Alutaguse rahvuspargi külastuskeskus üheskoos Kauksis teemapäeva „Vihaga sauna!”. Iga soovija võis ise ELKS-i liikme Kalju Tarumi juhendamisel saluvihta valmistada ning Anne Nurgamaa jagas loodusõhtul saunavihtade kohta rahvapärimusi. Töötasid tõrvaseebi ja kehakoorija valmistamise töötoad ning päevateemaline *pop-up*-kohvik. Saunamõnu sai nautida nii majasaunas kui kümblustünnis. Kes sauna minna ei soovinud, sai jalutada rannapromenaadil või vaadata rahvusparki tutvustavat filmi.

12. septembril viidi ELKS-i Alutaguse osakonna ja Alutaguse rahvuspargi külastuskeskuse koostöös Kauksis läbi seeneperepäev, mille raames toimus ka loodusõhtu aasta puust – haavast. Haaba tutvustas kirjanik ja Luua Metsakooli kutseõpetaja Veiko Belials ning rahvapärimusi jagas ELKS-i Alutaguse osakonna liige Anne Nurgamaa. Seejärel käidi seenetark Juhan Neilandi juhendamisel metsas seeneretkel. Kohapeal sai maitsta imemaitsvat seenesuppi, otse kuumalt pannilt tulnud erinevaid metsaseeni ja muid hõrgutisi. Rahva lemmikuks kujunes ootamatult praetud soomustindik.

„Oli mõnus, tervislik ja aktiivne päev looduses,” ütles üks külastaja.

Sillamäe

Anne Nurgamaa, ELKS-i juhatuse liige

3. juulist 28. augustini oli Sillamäe raamatukogus avatud Boris Sinitsovi fotonäitus „Üksinda loodusega”, mis kutsus avastama loodust fotograafi pilgu läbi, ammutama inspiratsiooni selle ilust ning mõtisklema, kuidas hoolivamalt suhtuda meie ühisesse kodusse – loodusesse.

Sonda

Helve Kokk

7.-9. augustil toimus bussireis Haapsallu ja Vormsi saarele. Osalejaid oli 20 täiskasvanut ja 2 last – meie järelkasv.

Esimesel päeval olime Haapsalus, kus toimus giidiga linnaekskursioon. Õhtupoole jõudsime Vormsile, kus tuli plaani muutumise tõttu kohe saare ekskursioonile minna. Giid oli suurepärane Ene Sarapuu, kes on pärit meie kandist Virumaalt. Juttu jätkus pimedani.

8. augustil oli Vormsi saare kodukohvikute päev ning külastasime ka saare muuseumit. Õhtut sisustas Bonso kontsert.

9. augustil algas tagasisõit. Hüvasti, Vormsi!

Tore reis oli!

Improviseeritud seenenäitus. Foto: Erika Kruup

Õppereis Soomaale

Malle Peedel, ELKS-i juhatuse liige

Jaanikuu viimasel päeval, kui kuumalaine oli vallutanud Eestimaa, sõitsid ELKS-i Tartu osakonna reisihuvilised kollase Nikall Reiside autobussiga õppeekskursioonile marsruudil Tartu – Puhja – Soomaa rahvuspargi külastuskeskus – Riisa raba – ERM-i Heimtali muuseum – Heimtali Pitsivilla – Tartu.

Jõudmiseks Soomaale – suurte rabade, ürgsete jõgede ja ainulaadse „viienda aastaajaga“ alale – viis tee reisijad suhteliselt tasaselt Ugandi lavamaalt järvepõhjast sündinud Võrtsjärve madalikule, sealt edasi lainja pinnamoe ja ürgorgudega Sakala kõrgustikule. Sõites läbi erinevate maastikurajoonide, nenditi taas Eestimaa pinnamoe mitmekesisust ning sellest lähtuvalt ka taimekoosluste eripära.

Esimene peatus oli Lõuna-Eesti vanema gooti stiilis Puhja kiriku juures. Kiriku aias tutvuti helilooja Aleksander Läte ning aja- ja kultuuriloos oluliste inimeste Gustav Wulff-Õie, Adrian Virginiuse ja Hans Käsu mälestuskividega. Samuti tutvuti südamekujulises pargis asuva Vabadussõja mälestussambaga. Giid luges reisijatele mõned salmid Puhja köstri Käsu Hansu vanas tartu kirjakeeles kirjutatud nutulaulust: „Oh ma vaene Tarto liin“.

Puhjast sõideti edasi Viljandi poole ja giidilt kuuldi teele jäävatest küladest ja nende vaatamisväärsustest. Nii saadi teadmisi Rannu-Jõesuu ja Vaibla puhkealadest ning Oiu sadamast. Teele jäi Tänassilma küla, mille lähedal oli riigitegelase, poliitiku ja õigusteadlase, Tartu Ülikooli audoktori ning ühistegevuse professori Jaan Tõnissoni sünnikodu. Tähelepanu vääris tee äärde jääv vene õigeusu kirik, kus peetakse kontsertmõtisklusi ainult hingedepäeval ja teisel jõulupühal. Enne suunavõtmist Kõpu poole, sõideti mööda Viljandi-Mustla maanteed Vabadussõja väejuhi Johan Laidoneri sünnikohta Vardja külla. Raba talu tähistava mälestusmärgi juurde viis pärnade allee, mis lõhnas suvepäikese käes ja andis varju kuumuse eest.

Järgmine peatus oli Soomaa RP külastuskeskuses, kus söödi rammus lõunasöök – mulgipuder ja kamakreem. Mulgipudrust saadi unustamatu maitseelamus.

Lõunasöögile järgnes külastuskeskuse eksponaatide vahendusel rahvuspargi taimekoosluste, linnu- ja loomaliikide ning sealsete inimeste elulaadiga tutvumine. Huvipakkuv oli interaktiivne püsinäitus „Haabjaga läbi Soomaa". Prooviti kanuuga sõitmist, vaadati Soomaad virtuaalreaalsuse prillidega ja mängiti erinevaid äraarvamismänge.

Matkajad Riisa rabas. Foto: Eve Uibopuu

Soomaaga tutvumine jätkus matkaga Riisa rabas, kus vastavalt võimetele valiti kas pikem või lühem matkarada.

Rabamatkale järgnes sõitmine Heimtali külla, kus oli plaanitud külastada ERM-i Heimtali muuseumi, UKU 60. aastapäeva ja hernehirmutiste näitust ning Pitsivillat. Kui näitus „UKU. 60 aastat

rahvakunstimeistrite koondise loomisest“ pakkus äratundmisrõõmu ja nostalgiat, siis „Hernehirmutiste näitus-konkurss“ pakkus lapselikku rõõmu. Tartu osakond viis Heimtali muuseumi heinamaale ka oma „Helga“, kelle rinnas oli silt tekstiga: „Eesti Looduskaitse Selts“ ja tammelehega looduskaitse märk.

ELKS-i hernehirmutis „Helga“. Foto: Eve Uibopuu

Enne koduteele asumist külastati renoveeritud Heimtali meiereis rokkar ja kunstkuduja Riho Toomra Pitsivillat. Pitsivilla külastamine kujunes päeva tippsündmuseks, sest valgete pitslinade väljapanek lõi piduliku meeleolu ja andis ainet mõtisklemiseks käsitööoskuste ning andekuse teemal.

Reisipäev kujunes meeldivaks, sest ilm oli päikeseline ja paraja läänetuulega ning Eestimaa loodus nii-nii roheline ja teeperved nõnda lillelised. Peamine oli aga see, et reis sujus tõrgeteta ja vaatamisväärsused olid huvipakkuvad.

24. juuni 2026 – päev, mis põlistas Jaan Eilarti mälestuse Tartu maastikus

Irja Alakivi, ELKS-i Tartu osakond

Just sel päeval, Jaan Eilarti sünniaastapäeval, istutasid Eesti Looduskaitse Seltsi Tartu osakonna liikmed tihedas vihmasajus Jaani mälestust põlistama hariliku tamme. Austatud ja armastatud Jaan Eilart sündis 24. juunil 1933. aastal Reeglas Järvamaal ning lahkus meie hulgast 18. mail 2006. aastal.

Tänavune, 2026. aasta on looduskaitsjatele – seltsile ja tema liikmetele – eriliselt oluline, sest 60 aastat tagasi asutasid Jaan Eilarti algatusel 124 otsustusjulget ja Eestile taas paremat tulevikku soovivat inimest Eesti Looduskaitse Seltsi. Seltsi asutamise aastapäeva üritused on alles ees, sest 4. novembrini on veel veidi aega. Need inimesed, seltsi asutajaliikmed, olid: Ago Aaloe, Uku Alakivi, Arnold Aru, Ethel Brafman, Stanislav Davõdov, Jaan Eilart, Ferdinand Eisen, Erik Ellermaa, August Elvak, Leopold Ennosaar, Ilmar Epner, Endel Esko, Ivar Etverk, Harald Haberman, Heino Hansen, Olev Henno, Aira Hone (Kaal), Harri Jõgisalu, Eino Jürman, Fred Jüssi, Joann Kallas, Ferdinand Kallo, Leida Kangilaski, Ott Kangilaski, Hillar Kattai, Kallio Kildema, Hiie Kontor, Aleksander Krull, Ernst Krusten, Hans Kruus, Richard Kurvits, Herta Kuulpak, Kalju Kääri, Märt Laarman, Ellen Laidre, Evald Lall, Ants Lauter, Heljo Liivik, Raimond Linnamägi, Vello Linnamägi, Herman Lipp, Jüri Lott, Heino Luik, Eva Maaring, Eerik Maidre, Hillar Malt, August Mank, Hell Maran, Evald Martinson, Ann Marvet, Maie Mendik, Arnold Merihein, Linda Metsaorg, Antoni Mutt, Eda (Jagomägi) Muuga, Tea (Külm) Muuga, Ürgo Mürk, Endel Mändma, Orest Niinemäe, Feliks Nõmmsalu, Luule Org, Paakspuu Valdur, Harry Paal, Arvi Paidla, Mare Paidla, Eerik Pakosta, Ants Paluvits, Voldemar Panso, Juhan Parts, Ants Parve, Natalie Pentre, Enno Piir, Eino Pillikse, Linda Poots, Evi Prikk, Holger Pukk, Julius Põldmäe, Aksel Põldroo, Verner Põlts, Heiti Raid, Veljo Ranniku, Kaljo Rebassoo, Günther Reindorff, Eevi (Reissar)

Viirsalu, Mari Reitalu, Jaan Remmel, Olav Renno, Heino Rohtla, Linda Rummo, Vello Rummo, Arnold Rüütel, Nils Sachris, August Sang, Kersti Sang, Henno Sepp, Rudolf Sirge, Juhan Smuul, Mihail Shturm, Olaf Shmeidt, Guido Talijärv, Leon Talisoo, Edgar Talvik, Laur Tamm, Heino Teder, Abro Teemusk, Julius Tehver, Maimo Tihane, Osvald Tooming, Veljo Tormis, Elo Tuglas, Friedebert Tuglas, Hans-Feliks Tullus, Edgar Tõnurist, Boris Usatenko, Debora Vaarandi, Oskar Valing, Uno Valk, Endel Varep, Harald Velner, Vello Viirsalu, Villem Voore, Riho Võhandu, Heino Väli, Harry Õiglane, August Örd. Austus kõigile!

Eesti Looduskaitse Seltsi Tartu osakonnal on 2026. aastal ligi 100 aktiivset liiget.

Tamme istutamisel osales koos seltsi liikmetega ka külalisi.

Piduliku istutamistseremoonia juhatas avasõnadega sisse Eve Uibopuu, ELKS-i Tartu osakonna juhatuse esimees. Seltsi liikmeid ja külalisi oli kohal 17. Noorim neist oli 22-aastane Kaarup Öövel, Tartu Üliõpilaste Looduskaitseringi president. Esimese labidatäie mulda Jaan Eilarti tammele pani seltsi asutajaliige Ann Marvet. Oma panuse said anda kõik kohal olnud, kes seda soovisid. Tamm toestati ja kasteti ning sellele paigaldati mälestussilt, millel on pühenduse tekst: „Jaan Eilart. Kasvagu see tamm läbi aegade, kestku sinu töö üle põlvede. Eesti Looduskaitse Selts, 24.06.2026”.

Jaan Eilarti tamm. Fotod: Irja Alakivi

Tamme juures olev tekst

Kirjalikud tervitused olid saatnud Mall Hiiemäe koos tütre Reet Hiiemäega, Heino Mardiste ja paevana Rein Einasto, kes saatis luuletuse „Eilarti vaimus". Tartu linnapea tervituse oli edastanud tema abi. Tervitused luges ette seltsi Tartu osakonna juhatuse liige Irja Alakivi, kes oli omalt poolt esitamiseks valinud lühikese katkendi Jaan Eilarti ühest viimasest kirjutisest „Kindralist loodusesõber ja maastikuhooldaja", mis ilmus 2004. aastal raamatus „Unustamatu kindral Aleksander Tõnisson. Artikleid ja mälestusi".

Mall Hiiemäe ja Reet Hiiemäe tervitus: Aitäh kutsumast! Me ei saa tulla, aga väike tervitus Mallelt on siin: „Jaan Eilart oli äge kuju, kes tõi inimesed sõpruskonnana kokku ja rõõm on näha, et sama sõpruskond jätkab endiselt kokkutulemist. Soojad tervitused ja olen mõttes ka seal!"

Olav Renno tervitus: „Jaan Eilart oli mees, kes väärib mälestustamme – põlist puud. Selle asupaik on leitud õiges linnas õiges kohas: just tema looduskaitselise ja Eesti rahvust iseteadvustava tegevuse keskmes. Kutsus ta ju siinsamas õppehoones kokku maailma esimese üliõpilaste looduskaitseringi, mis kujunes suure osa meie loodusehoidjate sepikojaks. Siinkandis küpses ka Eesti rahvuslille valik. Ka Jaan Eilarti tihedad sidemed paljude meie kultuuritegelastega aitasid looduskaitse ideede jõudmist laiemasse ringi. Aeg voolab ja järjest kahandab tema kaasaegsete hulka. Eilarti suurel kaasabil rajatud Eesti Looduskaitse Seltsi 124 asutajaliikmest on praeguseks, seltsi 60. aastapäeva künnisel, alles veel üheksa."

Heino Mardiste tervitussõnad – loetud ette Jaan Eilarti tamme istutamisel:

„20 aastat tagasi meie seast lahkunud aktiivset looduskaitseliikumise suunajat Jaan Eilartit tänased noored ja ka keskealised enamasti ei tea. Seepärast on nüüdne talitus tunnustamist väärt. Lugupeetud õpetajat ja hilisemat kolleegi siin eesnime pidi kutsumast õigustab see, et lähem tutvus temaga algas juba teise kursuse tudengina, kui Jaan saatis mind vahetult pärast Eesti looduskaitseseaduse vastuvõtmist 1957. aastal Saaremaa ja Hiiumaa kaitse alla võetavaid objekte inventeerima. Kahel suvel sõitsin seal jalgrattaga üle 900 kilomeetri.

Järgnevalt puudutan Jaani looduskaitselise tegevuse esimest poolt, mil olin nii mitmegi tema algatuse tunnistaja või osaleja. Ta lõpetas botaanikuna ülikooli *cum laude* 1957. aastal. Lai silmaring ja välitöödel nähtu viis ta nagu iseenesest looduskaitse radadele. Temast sai 1955. aastal asutatud Teaduste Akadeemia looduskaitse komisjoni teadussekretär. 1950. aastate lõpp oli ju meie looduskaitse ja kodu-uurimise varjusurmast ärkamise aeg – eelnimetatud komisjonis valmistati ette Eesti looduskaitseseadus, mis võeti vastu 1957. aastal ning oli esimene looduskaitseseadus sovetiimpeeriumis. Samuti hakkas ilmuma ajakiri Eesti Loodus, avaldati suurepärane album „Eesti kaunis loodus" ja hakati tähistama looduskaitsepäeva.

Selle tamme istutamise koht on sümboolne – üle tänava asuv hoone – Vanemuise 46 oli Jaani tegevusega tihedalt seotud. Seal hakkas ta 1958. aasta veebruaris meie kursusele lugema esimest looduskaitsekursust Eestis. Seda ainet õpetas Jaan geograafidele kuni 1990. aastate alguseni. Hoone suurde auditooriumi kogunes sama aasta märtsis umbes 70 ülikooli ja põllumajanduse akadeemia tudengit, et asutada Tartu Üliõpilaste Looduskaitsering. Loodud ringi peakorter jäigi

aastakümneteks sinna, auditooriumisse 227: seal tekkis ringi raamatukogu, hoiti matkavarustust ja peeti koosolekuid. Ligi pooled ringi esimeestest olid geograafid.

1966. aastal loodi geograafiaosakonna juurde looduskaitse ja kodu-uurimise kabinet, mida asus juhtima Jaan. Suuresti tema initsiatiivil hakkas geograafiaosakond samal aastal esimesena Nõukogude Liidus koolitama looduskaitsespetsialiste. Vastava õppeplaani järgi lõpetasid ülikooli Tõnis Kaasik, Voldemar Hurt, Arvo Miilmets ja Tiiu Saarist. Lisaks põhiainele õpetas Jaan veel (vaheaegadega) mitut erikursust – Eesti floorat ja vegetatsiooni, ökoloogiat, kodu-uurimist, ressurssoloogiat ja keskkonnakaitset. Tema käe all valmis 42 diplomitööd. Kõige rohkem kordusid nende pealkirjades mõisted maastikuhooldus, kaitseala, rekreatsioon, ning looduse õpperada. Jaani toel tegid oma esimese tõsisema töö lisaks eelnimetatutele hilisem Vooremaa uurija Helve Remmel, teadlased Ülo Mander, Rein Ahas, Urmas Peterson jt.

Jaan tegi palju ära meie teadlaste ja kultuuritegelaste mälestuse jäädvustamisel mälestuskivide püstitamise ja puude istutamisega. Nüüd saab teda samamoodi meenutada.

Välitöödel Saaremaal nähtu oli ajendiks tema esimesele kirjatööle looduskaitsest – 1956. aasta märtsis ilmus tema nime all Kingissepa rajooni ajalehes Kommunismiehitaja (millised sovetlikud nimed!) pikk artikkel „Vaadakem endi ümber”. See 70 aasta tagune üleskutse ei ole aegunud ka tänapäeval.

Lõpetan Jaan Kaplinski sõnadega Jaani kohta: „Eestis on vähe inimesi, kes raskel ja keerulisel Nõukogude ajal suutsid nii palju teha meie rahvuskultuuri hoidmiseks, inimeste teadlikkuse tõstmiseks oma maast, ajaloost ja kultuurist.”“

Paevana Rein Einasto, Jaan Eilarti aatesõbra, tervitus:

Eilarti vaimus

Eilarti Vaim meis läbi aegade kestab,
Inimese ja Looduse ühis-elust vestab
koduplaneeti ühtse ökosüsteemina näeb
väelist omailmset maailmakorda loob.

Kestku meis puhkenud suvi
süvenegu elav loodus-huvi,
olles vaimu kuivamatu lätte
usaldanud kaaslaste kätte.

Läbi isaliku hoole
teel tähtede poole,
soovides inimsoole
ligimeste märkamist,
armastuse ärkamist,

kasvatada kindlaid juuri
sügavale rahvuskultuuri.

Et loodu meis vestaks,
kõik kaunis kestaks,
ilmailu naudiks silm,
üha maheneks mõtteilm,
ja esiisade õilsad püüded
ei kostaks kui appihüüded.

Et meie kaunis Loodus,
rikas pärandkultuur
säiliks ka järeltulijaile
embamatult suur.

Tartu linnapea Urmas Klaasi tervitus osalejatele Jaan Eilarti mälestustamme istutamisel linnapea abi Sigrit Laasi vahendusel:

„Head Jaan Eilarti pärandi hoidjad ja jagajad, auväärt tartlased.

Oleme Tartule väga olulises paigas. Meid ümbritsevad väärikas eas puud, siia lähedale istutasime paari aasta eest Bunge saare, mis tähistab ülikooli botaanikaaia kunagist asukohta; siinsamas saab vaadata selle pargi kultuuriloolist näitust, otsa vaadata kahe meie suurmehe monumendile ning uhkusega heita pilk veetornis lehvivale Eesti lipule. Siin pargis on palju Tartu lugusid ja saame täna olla tunnistajaks veel ühe ilusa loo tekkimisele. Täna alustame just ühe sellise loo jutustamist, sest eks ole puu istutamine alati ühe suure loo algus.

Paneme täna kasvama puu, milleks on pühendustamm meie loodushoiu suurmehele Jaan Eilartile. Eilart ise on tammede kohta kirjutanud nii: „Püsivamana kui ükski teine puuliik, kui materiaalse kultuuri mälestisi säilivad läbi aegade põlised tammed, mida me rahvas peab õigusega tugevuse sümboliks ja austas sajandite eest kui oma lemmikpuud". Tammeleht on ka Eesti Looduskaitse Seltsi märgil – sümbol vastupidavusest ja tugevusest, püsivuse ja kauakestvuse kinnitaja, nagu Eilart ise öelnud on.

Meie loodus- ja kultuuriloo suurmees Jaan Eilart on oma tänulikele õpilastele ja kuulajaile pärandanud rikkaliku ja hästi hooldatud pärandmaastiku. Eks pärineb Eilartilt ka mõte, et Eesti võiks rahvuslindude ja rahvusloomade kõrval valida ka meie rahvusmaastikke, mille vormistamiseni ta ise ei jõudnudki, kuid mille sidusid ühtsesse „Eesti rahvusmaastike" raamatusse Eesti Looduskaitse Selts koostöös Juhani Püttseppa ja Ingmar Muusikusega.

Eilarti tamm ajab nüüd oma juured Tartu lugude maastikule. Ta kasvab kõrgusesse. Eilarti enda põhjalikus essees „Tamm – põlispuu, tamm – aegade tunnistaja" toob Eilart välja tsitaadi eestikeelse

metsaõpetuse alguse kirjamehelt Martin Maurachilt, kes ütles: „Peab tamm edenema, siis peab tal krooni kasvatamiseks ruumi olema."

Lisaks selle tamme edenemisele loodame väga, et tamm saab endale ka uhke kõrguse ja krooni. Tamme kasvades ja tamme märgates teame rääkida lugusid nii Jaan Eilartist kui ka tema rikkalikust pärandist. Tartu soovib Eilarti tammele nüüd head käekäiku ja avarat linnaruumi – ja ka tõrusid, mida siit üle Eesti Eilarti radadele kasvama panna."

TÜLKR-i vilistlane ja ELKS-i liige Irja Alakivi meenutas tamme juures Jaan Eilartit järgmiselt:

„Jaan Eilart kirjutas 2004. aastal, kaks aastat enne meie seast lahkumist, linnapea Aleksander Tõnissonist kui maastikuhooldajast ning Tartu kultuuriloolisest maastikust ja pargist, mille tervikliku ja tervena säilitamise eest ELKS jätkuvalt võitleb (Sanatooriumi park). Andku Jaan Eilarti järgmised sõnad meile jõudu."

Jaan Eilart: „Sellel täisikka jõudnud pargil pole siiani õiget nime. Tänavanimedki piirdeis või otse lähimas on paigapõhjenduseta. Seetõttu olgu selle koguteose üheks tulemiks viidata Tartu linnavalitsusele, et Riia maantee lõpus, enne ringteed, võiks olla Raja tänavajupi nimeks linnapea Aleksander Tõnissoni tänav, mille linnapoolseks pöördeks võiks tegeliku sisuta Sanatooriumi tänava asemel saada Aleksander Eisenschmidti tänav. Ehkki mõlemad vääriksid Tartu pinnal rohkematki."

Allikas: Eilart, Jaan. „Kindralist loodusesõber ja maastikuhooldaja". – *Unustamatu kindral Aleksander Tõnisson. Artikleid ja mälestusi*. SE & JS, 2004, lk 171–175.

Järgnesid kohalviibinud Ott Kursi pikem ja Kaarup Ööveli lühike sõnavõtt.

Mälestustamme istutamise tseremoonia lõppsõnad lausus Looduskaitse Seltsi esimees Kalev Sepp: „Väga väärikas üritus ja jälg tulevikku."

Just järeltulevate, loodetavasti loodust kaitsvate põlvede jaoks ja kultuuripärandi hoidmise ning loomise nimel sai see mälestustamm istutatud.

Mina lõpetan oma kirjutise, tuues esile Jaan Eilarti väga tihedat koostööd Soomega ning seda, et Soome on omistanud Jaan Eilartile kaks suurt tunnustust, mis ühtlasi tähistavad tema töö kõige põhilisemaid valdkondi – kodu-uurimist, loodushoidu ja kultuuri.

1984: Jaan Eilart pälvis esimese välismaalasena Soome Robert Boldti teenetemedali kodu-uurimise eest.

2003: Soome president Tarja Halonen autasustas loodusteadlast ja kultuuriloolast Jaan Eilartit Soome Valge Roosi Rüütelkonna teeneteristiga.

Tartu osakonna eriline sügisene reis

Irja Alakivi, ELKS-i Tartu osakond

Tartu osakonna 20 inimest meenutasid, mälestasid ja austasid 18. septembril Oskar ja Aino Kallast nende viimases rahupaigas Helsingi Hietaniemi kalmistul. Austuse märgiks asetasime Julius Krohni suguvõsa hauaplatsile, kus puhkavad oma viimset und Oskar ja Aino Kallas ning teised suguvõsa esindajad, sinimustvalgeid lippe ja süütasime sinimustvalgete lintidega kaunistatud hauaküünlaid. Oskar ja Aino Kallas viisid eesti rahva ja rahvuse suurde kultuuri- ja diplomaatia maailma.

Kahjuks on nende Tartusse ehitatud kodumaja koos seda ümbritseva pargiga endiselt haletsusväärses seisus, näidates linna hoolimatust ja ülbust. Kui palju ettepanekuid ja siiraid abipakkumisi, kaasa arvatud Soome kultuuriseltsidelt, on linna valitsejad tagasi lükanud.

Pika õhtupooliku jooksul külastasime ja meenutasime Hietaniemi kalmistu kultuurilooliste haudade parima tundja Pekka Linnaineni juhatusel peaaegu kõiki Eesti ja Soome ühisesse kultuurilukku jälje jätnud inimeste haudasid. Nimetan siinjuures veel vaid Oskar ja Vilhelmine Rütli puhkepaika ja Tartusse oma püsiva jälje jätnud ning äsja Eesti Emakeele Seltsi eestvõtmisel monumendi saanud Lauri Kettuneni. Aga ka Eino Leinot, kes soovis kord Eestisse elama jääda.

Fotod: Irja Alakivi

Meie reisi esimene peatuspaik Helsingis oli aga Vana kiriku park – Vanhan kirkon puisto. Seal asuva monumendi Eesti vabadussõjas langenud soomlastele püstitas Eesti riik. Praegu hoolitseb monumendi ja selle ümbruse eest Helsingi linn ning see kuulub Helsingi kultuuriväärtuste registrisse. Muidugi seisatasime austusega ka marssal Mannerheimi hauamonumendi juures.

Reisi viimase ja väga erilise külastuse tegime aga linna ühte kauneimasse hoonesse – linnaraamatukokku Oodi. Selle ehitamisest kujunes Soome Vabariigi iseseisvuse 100. aasta

tähistamise tippsündmus. Raamatukogu uksed avanesid külastajatele iseseisvuspäeva eelõhtul, 5. detsembril 2018. aastal. Oodi ehitamiseks ei rüüstatud loodust, vaid see ehitati raudtee äärsele jäätmaale. Praegune arhitektuuri, Finlandiatalo, Musiikkitalo, Eduskunna, Oodi ja neid ümbritseva pargimiljöö sümbioos on imeline tervik. Vähe sellest, et loodus ja puhkemaastik ümbritsevad Oodit väljastpoolt, kasvab raamatukogu kolmandal korrusel üheksa päris puud.

Veel viimane sügisõhtune pilk Oodi kolmanda korruse välipuhkealalt Finlandiatalo suunas ja asusimegi tagasiteele kodu poole. Väsinud, aga õnnelikud!

Sügav tänu Pekka Linnainenile Eesti ja Soome kultuuriloo uurimise, talletamise ja lahke jagamise eest. Tartlased julgevad küll soovitada sellise reisi ettevõtmist kõigile seltsi osakondadele.

Tartu osakond talgutel

Malle Peedel, ELKS-i juhatuse liige

ELKS-i Tartu osakond on leidnud väljundi tolmeldajate toidulaua suurendamiseks – linna haljasalade rikastamine varakevadiste õitsejatega.

Nii osalesid 29. põimukuu päeval 19 looduskaitse seltsi liiget projekti „Rohelisem Annelinn“ talgutel, mille käigus istutasid seltsi liikmed Annelinna raamatukogu esisele haljasalale sada krookuse sibulat. Krookused on varakevadel ärkavatele tolmeldajatele elutähtsad taimed, olles üks esimesi ja väärtuslikumaid nektari ning õietolmu allikaid.

Septembrikuu talgutel istutatakse Tartu Tammede parki lisaks eelmisel aastal mulda pandud krookustele veel 300 krookuse sibulat.

Fotod: Sirje Hallik

Eesti Looduskaitse Seltsi August Kitzbergi nimelise osakonna reis Raplamaale

Urve Birkavs, ELKS-i Kitzbergi nimeline osakond

Eesti Looduskaitse Seltsi August Kitzbergi nimelise osakonna perel oli 25. juulil suur rõõm ja au võtta ette üks igati hariv, elamusterohke ning meeleolukas õppereis Kesk-Eestisse ja Raplamaale. Meie ühine teekond viis meid paikadesse, kus põimuvad inimeste kätetöö, väärikas ajalugu ning puutumatu loodus.

Meie meeldejäävad peatuspunktid ja ühised avastused: Algus raadiolainetel Türil: meie õppepäev sai hoogsa alguse Türi Ringhäälingumuuseumis. Tegime põneva rännaku läbi Eesti raadio- ja teleajaloo alates legendaarsest 1937. aasta raadiomastist kuni tänapäevani. Oli hariv näha, kuidas tehnoloogia ja eetrisõna on eestlasi läbi aegade liitnud.

Võimas Loosalu raba ja järv: looduskaitsjatena hoidsime põnevusega hinge kinni, kui astusime Loosalu-Palasi looduskaitsealale. Matkasime läbi ürgse rabamaastiku otse Loosalu järve äärde, mis on teadaolevalt Eesti suurim rabajärv. Sealsest vaatetornist avanev raba ilu, laukamaastik ja karge vaikus tuletasid meile kõigile meelde, miks me loodust hoiame ja miks sellised paigad on meie maa tõelised aarded.

Suur rabajärv lainetas nagu meri.

Kahjuks olid natuke enne meid seda imeilusat paika külastanud mingid vandaalid. Mõned männid olid maha raiutud ja koos viitade postidega lõkkes põletatud, sodihunnik oli lõkkeasemele maha jäetud.

Mahtra talupojavaim ja Atla-Eeru kõrts: ajaloo radadele põikasime Juuru kihelkonnas, kus Mahtra muuseumis meenutasime esivanemate sitkust ja 1858. aasta vabadusvõitlust.

Rapla lõunapeatus: pärast emotsionaalset ajalootuuri tegime mõnusa ja kosutava puhkepausi Raplas. Imetlesime linna sümbolit, võimsat kahetornilist Maarja-Magdaleena kirikut ning saime ühises kohvilauas muljeid vahetada.

Kuusiku – paik, kus teadus kohtub maaga: reisi väärikaks finaaliks oli Kuusiku Põllumajanduspark ja katsebaas. Sealne enam kui 100-aastane ajalugu ja kohalike põllumeeste tehtud suur töö näitasid meile, kui oluline on maa harimine teaduspõhiselt, säästlikult ja loodusega kooskõlas. Meie teejuhiks oli katsebaasi endine pikaaegne juhataja Viktor Lepik.

Fotod: Arvo Pihlapuu

Suur tänu reisi juhendajale ja ettevalmistajale Arvo Lambile ning reisilistele selle väärtusliku, hariva ja hinge paitava päeva eest! Hoidkem ikka Eesti loodust, pärandit ja kultuurilugu! Kohtumiseni juba uutel radadel!

Kitzbergi nimelise osakonna reis Põhja-Saksamaale

Eve Raska, ELKS-i Kitzbergi nimeline osakond

27. juunist 4. juulini reisis Kitzbergi nimelise osakonna rahvas Põhja-Saksamaal. Reisile läksime bussiga, meid sõidutas reisibüroo Tiit Reisid ja giid oli Kati.

Kõigepealt avastasime Lüneburgi. Paljude Saksamaa linnade keskaegne süda purustati teise maailmasõja ajal liitlaste pommirünnakutes. Elbe ja Heide vahel paiknev Lüneburg jäi nendest puutumata ning pakub seniajani ehedat keskaegset linnapilti.

Lüneburgi vanalinna tänavad on idüllilised

Lüneburgi raekoda

Lüneburgi rikkusele pani aluse sool. Tänu kalli valge kullaga kauplemisele pälvis linn suure kuulsuse ja jõukuse. Legendi järgi avastas tulevase linna rikkused jahimees, kes sai saagiks metssea, kelle karva kattis kristalliseerunud sool. Soolakoda töötas aastasadu. Lüneburg tõusis Bergeni, Visby ja Lübecki kõrval 15. sajandi Hansa Liidu üheks tähtsamaks ja jõukamaks linnaks.

Tegime umbes kümnekilomeetrise matka kuulsal Lüneburgi nõmmel. Saksamaal on üle saja väärtusliku kultuurmaastiku, mida kaitstakse sinna loodud loodusparkide abil, püüdes neid ainulaadseid maastikke hoida ja arendada ning suurendada inimeste teadlikkust. Lüneburgi nõmme looduspark on üks esimesi Saksamaal loodud loodusparke. Tänapäeval on see üks suurimaid ja kuulsamaid omataolisi. See ulatub üle 107 000 hektari. Tegu on ulatusliku nõmmemaaga, mis on üks

väheseid säilinud näiteid nõmmedest, mis katsid enamikku Põhja-Saksamaad kuni umbes aastani 1800, kuid mis mujal Saksamaal tänaseks peaaegu täielikult kadunud on.

Lübecki raekoda

Teisel päeval tutvusime Lübeckiga, mis oli Hansa Liidu keskus. Hansa Liidu peamine eesmärk oli valitseda kaubanduse üle Põhjamerel ja Läänemerel ning 14.–15. sajandil see ka õnnestus. Linn on tuntud Lübecki õiguse, aga ka seal toodetava martsipani poolest. Kaunis vanalinn kuulub UNESCO maailmapärandi nimistusse.

Eesti on seotud Lübeckiga mitmel moel. Niguliste kirikus asuva „Surmatantsu“, ühe Eesti tuntuima ja hinnalisema keskaegse kunstiteose, on maalinud hiliskeskaegse Põhja-Euroopa üks kuulsamaid kunstnikke Bernt Notke. Lübecki trükikodades on ilmavalgust näinud mitmed meie esimesed raamatud. Tuntud raamatutegelastest on Lübeckis sündinud Indrek Hargla keskaegset Tallinna kujutavate kriminaalromaanide peategelane, apteeker Melchior.

Maarja kirik

Jalutasime vanalinnas, ostsime kaasa kohalikku kuulsat martsipani. Külastasime Maarja kirikut, mis olevat olnud eeskujuks paljudele Baltimaadesse ja teistele Läänemere äärde kerkinud kirikutele.

Kiriku lugu on seotud linna sünniga. Praeguse gooti stiilis kiriku ehitamine algas 13. sajandil ning omamoodi eeskujuks olid uhked Prantsuse katedraalid. 2026. aasta sügisest jääb kirik pikemaks ajaks algavate suurte renoveerimistööde tõttu suletuks.

Wismari turuplats

Õhtuks jõudsime Wismarisse ja tutvusime linnaga. Wismari vanalinn kuulub UNESCO maailmapärandi nimistusse eelkõige sellepärast, et pärast Saksamaa taasühinemist on sealseid hooneid väga palju renoveeritud ning taastatud on parke ja haljasalasid.

Kolmandal päeval sõitsime Heiligendammi ning matkasime Euroopa rannikurajal E9 Heiligendammist Nienhagenisse.

Pärast matka võtsime suuna Rügenile. Rügen on oma ligi 1000 km²-ga Saksamaa suurim saar, kuhu esimesed asukad saabusid umbes 10 000 aastat tagasi ja kus iga küla või linna lahutab merest maksimaalselt 7 km. Kaunis maastik oma kriidikaljude ja liivarandadega, rabade, lainjate küngaste ning pöögimetsadega on inimesi paelunud juba 18. sajandi lõpust, kui pastor Willich avas Sagardis 1795. aastal esimese puhkekeskuse. Puhkajate lisandudes arenesid mitmed Rügeni rannikul asunud kalurikülad tasapisi supel- ja tervisekuurortideks ning köidavad puhkajaid tänaseni.

Sellini muul

Esmalt sõitsime kuurortlinna Sellinisse, mille ajalugu ulatub 13. sajandisse, mil see oli väike rahulik kaluriküla. Linna kuldaeg algas 19. sajandi lõpus, mil Berliini ja teiste suurlinnade jõukad elanikud avastasid puutumatu loodusega vaikse paiga ning kerkima hakkasid valged, tornide ja rõdudega pitsilised hooned. Jalutasime nii linna peatänaval Wilhelmstrassel kui ka 1998. aastal uuele elule ärganud 400 m pikkusel sadamasillal. Pärast Saksamaa taasühinemist on väga paljusid villasid taastatud ja nad on tõesti pilkupüüdvad.

Sellini valge villa

Neljandal päeval asusime avastama Rügenit. Teel Kap Arkona poole oli meie esimene peatuspaik Prora kolosseum. Selle ehitust alustasid 1930. aastatel ligi 10 000 töölist, et viia ellu Adolf Hitleri soov pakkuda Saksa elanikkonnale (korraga ligi 20 000 inimesele) kontrollitud puhkamisvõimalust ja vaba aja sisustamist organisatsiooni „Kraft durch Freude" („Jõud läbi rõõmu") kaudu. Hitleri soov oli luua raudsete närvidega rahvas, kes ei annaks võitlustes alla.
Seda 4,5 km pikkust hoonet taastatakse ja renoveeritakse. Aga teha on veel väga palju.

Prora lähedal asub puude latvade kohal kõrguv vaateplatvorm, mille ehitajad on saanud inspiratsiooni kotkapesast. 40 m kõrgusele, ligi 30-meetrise läbimõõduga vaateplatvormile jõudmiseks tuli esmalt läbida õpperada ning seejärel tippu jõudmiseks kõndida veel 600 m. See kõik päädis uhke vaatega Rügeni maastikule ja silmapiirini ulatuvale merele.

Rügeni saare idarannikul asub Saksamaa väikseim rahvuspark – 1990. aastal loodud Jasmundi rahvuspark, mida iseloomustavad valged kriidikaljud, pöögimetsad ja meri. Jasmundi poolsaar koosneb 70 miljonit aastat vanadest kriidilasunditest, mille kõrgeimaks tipuks on Piekberi kriidikalju – 161 m. Külastasime rahvuspargi keskust ja Kuningatooli kohal asuvat uut vaateplatvormi, mis asub 122 m kõrgusel merepinnast.

Kriidikaljud ja vaateplatvorm

Kap Arkona, üks saare põhjapoolsemaid tippe, ulatub ligi 50 meetrit üle merepinna. Jalutasime idülliliste väikekülade Putgarteni ja Vitti kaudu Arkona neemele, kus asuvad mitmed meremärgid, mis on meresõitjaid juba pikka aega siinsetes vetes peituvate ohtude eest hoiatanud. Meie lõpetasime oma matka läbimärgadena, saime tunda, mida tähendab tugev Läänemere-äärne padukas.

Vana kaluriküla Vitt

Tulekiviväljal. Fotod: Jaak Jaaku ja Eve Raska

Päeva lõpetuseks leidsime veel üles Rügeni tulekivivälja, mida tuntakse ka „Kivide merena". Tulekiviväli tekkis umbes 3500–4000 aastat tagasi suurte tormide järel, mis Jasmundi poolsaarel asuvaid kaljusid räsides tulekivid sealt välja pesid. Rügenil on merega paralleelselt kulgevat umbes 14 järjestikust ligikaudu kahe kilomeetri pikkust seljandikku. Neisse kuhjunud kivid uhuti omal ajal kaldale ja märkimisväärse raskuse tõttu jäid need siia püsima. Nii mõnigi leidis mälestuseks kaasa võtmiseks auguga kivi.

Meil oli väga-väga tore reis ja täname ikka Tiit Reiside peret ja meie võrratut giidi Katit.

Järgmisel aastal juba uued reisisihid.

Eesti Looduskaitse Seltsi juubelikonverents 4. novembril 2026 Paides

4. novembril toimub Seltsi 60. aastapäevale pühendatud konverents Paide Teatri- ja Muusikamajas. Registreerimine algab kell 10.00, konverents kell 10.30. Orienteeruv lõpp on kell 16.30.

Esialgne päevakava

- Jätkusuutliku loodusressursside kasutamise ja loodushoiu küsimus baltisaksa teaduses 1830. aastatest 1917. aastani – Erki Tammiksaar, Eesti Maaülikool / Tartu Ülikool
- Harrastusteaduse võimalused käivitada keskkonnaprobleemide lahenduste otsinguid – Carmen Kilvits, Eesti Maaülikool
- Kultuur meie maastikul – Taavi Pae, Tartu Ülikool
- Järvamaaga seotud loodus- ja kultuuritegelasi läbi aegade – Kaarel Aluoja
- Eesti Looduskaitse Selts Lahemaa rahvuspargi sünni juures – Andres Tõnisson
- Tallinna deklaratsioon. ELKS-i tegevus 1980. aastatel – Arvo Iital, Tallinna Tehnikaülikool
- Eesti Looduskaitse Selts 60 – Kalev Sepp, ELKS-i esimees
- Eesti Looduskaitse Seltsi raamatu „Läbi Eestimaa looduse ja kultuuri 60“ esitlus – Tiiu Saarist

Palume registreeruda **23. oktoobriks.** Päeva toitlustus 15 € (hommikukohv/tee ja lõuna). Info ja registreerimine: Anne Nurgamaa annenurgamaa@gmail.com, tel 5664 3602.

Täpsem info oktoobri alguses kodulehel elks.ee.

Ootame infokirja kaastöid teile olulistel teemadel! Samuti ootame tagasisidet, mida soovite infokirjast lugeda. Saatke oma arvamus aadressile info@elks.ee.
Infokirja pani kokku ja toimetas Eesti Looduskaitse Seltsi kommunikatsioonitoimkond.
Keeletoimetaja: Daisy Pensa. Küljendaja: Eike Pensa.

Telli infokiri e-postiga: https://elks.ee/infokiri/